



KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2022), s. 383-402.
Geliş Tarihi-Received: 08.12.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 22.12.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1216510

**Reşat Nuri Güntekin'in Gezi Yazıları Ekseninde
Anadolu'da Yol ve Yolculuk**

Road and Journey in Anatolia on the Axis of Reşat Nuri Güntekin's Travel Writings

Büşra SÜRĞİT*

Öz

Reşat Nuri Güntekin (1889-1956) Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından biridir. Güntekin Maarif müfettişliği sırasında Anadolu'ya sık sık seyahat etmiştir. Bu sayede Anadolu coğrafyasını yakından tanımış, Anadolu insanıyla iç içe olmuştur. Güçlü bir gözlemci olan yazar burada edindiği izlenimleri gezi yazılarına yansıtmıştır. Güntekin *Anadolu Notları* adıyla kitaplaştırdığı bu yazılarda Anadolu'yu ve Anadolu insanını çeşitli yönleriyle ele almıştır. Anadolu'yu toplumsal, kültürel ve ekonomik gerçekliği içinde anlatmıştır. Burada yaşayan insanların sorunlarına eğilmiştir. Gördüklerini yeni bir bakış açısıyla yorumlamıştır. Sanatçı *Anadolu Notları*'nda Anadolu'nun yollarına, ulaşım ve konaklama imkânlarına dair görüş ve yaklaşımlarını da dile getirmiştir. Bu bağlamda şehirlerarası yollardan tren, otaray, otobüs, kamyon gibi ulaşım araçlarına, otel ve pansiyon gibi konaklama tesislerinden yolculuk sırasında yaşanan hastalığın zorluklarına kadar pek çok meseleyi eleştirel bir bakış açısıyla irdelemiştir. Bir başka ifadeyle yazar, gezi yazılarında yolun ve yolculuğun meşakkatini de söz konusu etmiştir. Bu çalışma, Güntekin'in, Anadolu'da yolculuk etme imkânlarını nasıl gördüğünü ve gezi yazılarına nasıl yansıttığını tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, gezi yazısı, Anadolu Notları, yol, yolculuk.

Abstract

Reşat Nuri Güntekin (1889-1956) is one of the leading writers of Turkish literature in the Republican period. Güntekin traveled frequently to Anatolia during his time as an inspector of education. In this way, he got to know the Anatolian geography closely and became intertwined with the Anatolian people. The author, who is a strong observer, reflected the impressions he gained here in his travel writings. Güntekin dealt with Anatolia and the Anatolian people from various aspects in these articles, which he later published in a book called *Anadolu Notları*. He described Anatolia in its social, cultural and economic reality. He dealt with the problems of the people who lived here. He interpreted what he saw from a new perspective. In his *Anadolu Notları*, the artist also expressed his views and approaches to the roads of Anatolia, transportation and accommodation opportunities. In this context, he critically examined many issues from intercity roads to transportation vehicles such as trains, buses, trucks, accommodation facilities such as hotels and hostels, and the difficulties of the illness experienced during the journey. In other words, the author also mentioned the

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, e-posta: busra.surgit@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1182-4411.

hardships of the road and the journey in his travel writings. This study aims to determine how Güntekin saw the opportunities to travel in Anatolia and how he reflected them in his travel writings.

Keywords: Reşat Nuri Güntekin, travel writings, Anadolu Notları, road, journey.

Giriş: Gezi Yazısı Türüne Genel Bir Bakış

En genel ve yerleşik tanımıyla gezi yazısı, “dar veya geniş bir coğrafyada seyyahın gezip gördüğü yerler hakkındaki izlenimlerini anlattığı eserdir” (Asiltürk, 2009, s. 912). Gezi yazısı, insanoğlunun yaşadığı yerlerin dışına çıkma, bu yerlerden ötelere gezip görme gereksiniminin bir ürünüdür (Özdemir, 1983, s. 176).

Gezi yazısının ortaya çıkabilmesi için her şeyden önce bir seyahat mecburiyeti vardır. Gezi yazısı bu seyahat esnasındaki yolculuk izlenimlerine yer verse de asıl önemli olan, gidilen farklı bir mekâna ait gözlem ve tespitlerdir. Bu yerlerin özellikleri, doğal güzellikleri, insanların yaşayış biçimleri, sosyal ve kültürel yapı, tarihi doku, coğrafi yapı, arkeolojik veriler, gelenek görenekler, her türlü farklılık ve ortak görülen konu gezi yazısında anlatılabilmektedir (Dinç Kurt, 2008, s. 40-41).

Gezi yazısı tek bir biçime sığdırılamayacak kadar çeşitliliğe sahip bir edebiyat türüdür. Gezginin gezi süresince kaleme aldığı günlükler, gezi notları, hatıralar, kronikler, mektuplar ve sair yazılı metinlerin hepsi gezi edebiyatının kendine özgü türleridir (Soydaş, 2016, s. 708). Gezi yazısı, öteki edebiyat türlerine de katkı sağlamaktadır. Seyahat bir kavram olarak da aksiyon olarak da çeşitli eserlerde kendine yer bulmaktadır (Asiltürk, 2009, s. 913). Bir bakıma edebiyat ile yolculuk birbirini beslemektedir. Zamanla roman türünün doğuşuna hizmet edecek olan yolculuk hikâyeleri ile “yol”un edebi türlerde bir izlek ya da motif olarak kullanıldığı görülmektedir (Yusoğlu, 2008, s. 9).

Sadece gezen için değil oturan için de gezi yazıları oldukça önemlidir. Gezenlerin eserlerini okumak oturan için ciddi bir ihtiyaçtır (Nurdağ, 2011, s. 178). Gezginlerin bıraktıkları eserler sayesinde okur, yabancı olduğu coğrafyalara ilişkin bilgiler edinebildiği gibi içinde yaşasa bile özelliklerinin farkında olmadığı yurt köşelerini tanıma şansını elde etmektedir. Gezi eserlerinde ülkelerin ve toplumların yaşama biçimlerini, geleneklerini ve kültürlerini ilgi çekici yönleriyle bulmak mümkündür. Buradaki ilginçliğin nedeni, gezi yazarlarının daha çok, kendi ülkelerinde bulunmayan yönlere odaklanmalarıdır (Asiltürk, 2009, s. 913).

Gezi yazıları Türk edebiyatında genellikle ayrı bir tür olarak kabul görmemiş, anı veya günlük türü içinde sayılmıştır. Halbuki gezi yazıları kendilerine ait özellikleri olan, pek çok yönden anı veya günlükten ayrı tutulması gereken bir yazı türüdür. Her şeyden önce gezi yazılarında merkeze alınanlar, anı veya günlüklerdekinden farklıdır. Bu farklılığı sağlayan en önemli iki etken, aksiyon ve coğrafyadır (Asiltürk, 2000, s. 203). Gezi eserlerinde yazarların gerek kendi ülkeleri içinde gerekse yabancı ülkelerde yaptıkları gezilerin izlenimleri bir araya getirilmektedir. Anı türünde kaleme alınmış eserlerin coğrafi sınırının ise bu kadar geniş olması beklenmemektedir. Gezi kitaplarında yalnızca gezilip görülen yerlerin coğrafya ve iklim özellikleri değil aynı zamanda insanları, uygarlık eserleri, eğlence şekilleri, ulaşım ve iletişim konuları da söz konusu edilmektedir (Asiltürk, 2009, s. 912).

Yasemin Dinç Kurt'un da altını çizdiği gibi gezi türü, diğer edebi türlerin hepsinden daha kapsamlıdır. Gezilen yerlere ait detaylı tasvirler, coğrafya, tarih, siyaset, ekonomi, hukuk, arkeoloji, sanat tarihi, güzel sanatlar ve edebiyat gibi pek çok konuda verilen bilgi çok geniş bir bakış açısını ve bilgi birikimini gerektirmektedir. Diğer edebi eserlerden farklı olarak gezi eseri, sunduğu malzeme ile değişik ülkeleri, insanları,

kültürleri ve pek çok şeyi karşılaştırma fırsatı vermektedir. Gezi türü eser, hem seyahat edenin yeni ülkeler tanınmasına hem de kendi ülkesini tanıtmaya vesile olmaktadır (Dinç Kurt, 2008, s. 46).

M. Kayahan Özgül edebi bir değeri bulsun ya da bulunmasın, bütün gezi metinlerinin edebiyatın alanına girip oradan bazı türlerle bütünleştiğini, böylelikle bir “melez güzel oluşturduğunu” kaydetmektedir (Özgül, 2011, s. 11).

Gezi yazılarının sadece coğrafi özelliklerin sergilendiği bir gezi rehberinden ibaret olmadığını belirten Necip Tosun bu türden söz edildiğinde analiz, tespit ve yorumların yer aldığı, bir üslubun sergilendiği yazıların anlaşılması gerektiğini dile getirmektedir. Bu anlamda gezi yazıları, sosyoloji, coğrafya, tarih ve edebiyat disiplinlerinin birleşimiyle nitelikli bir düzeye erişmektedir (Tosun, 2011, s. 186).

Gezi yazılarının bilgi kaynağı niteliği taşıyıp taşımadığı konusunda farklı görüşler ortaya konulmaktadır. Seyfeddin Duman gezi yazılarını “yazıldıkları dönemi gösteren aynalar” olarak değerlendirmektedir. Bu yönleriyle tarihi, coğrafi ve siyasi birer belge olarak görülebileceklerini ifade etmektedir. Duman’a göre gezi yazıları, geçmiş toplumların yaşamlarını çok yönlü bir şekilde muhafaza eden korunaklı ambarlardır (Duman, 2011, s. 157). Bu konuda daha ihtiyatlı bir tutum sergileyen Baki Asiltürk gezi yazılarını içerikleri bakımından, çok güvenilir olmamakla birlikte tarih, coğrafya ve sosyoloji bilimlerini destekleyen belgeler olarak kabul etmektedir. Asiltürk’e göre gezi yazıları, bu kültür alanlarına ilişkin yardımcı kaynak olmalarının yanı sıra edebiyat tarihine de katkı sağlamaktadır (Asiltürk, 2009, s. 912). Türün en önemli malzemesinin yazarın ziyaret ettiği coğrafyadaki olay, bilgi ve anlayış farklılığı gibi değişiklikler olduğunu aktaran Menderes Coşkun, bu durumun gezi yazarını kimi zaman abartıya, hatta yalana ve uydurmaya sevk ettiği uyarısında bulunmaktadır. Nitekim Batı’da yapılan araştırmalar, bazı meşhur seyahatnamelerin varlıklarını kısmen veya tamamen yazarlarının kütüphanesinde bulunan kitaplardan elde ettikleri muhayyile ve ifade gücüne borçlu olduklarını ortaya çıkarmıştır (Coşkun, 2009, s. 13). Şaban Sağlık bu meseleyi değerlendirirken gezi yazısı ile yazarın bakış açısı arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekmektedir. Buna göre gezi yazılarında gezen kişinin bakış açısı geniş yer tutmaktadır. Burada yazarın nelere ilgi duyduğu, neleri merak ettiği, neleri sevdiği gibi soruların cevabı yer almaktadır. Bakış açısının öznellik içerdiğine vurgu yapan Sağlık gezi yazılarında anlatılanların, gezilen yerlerin bütün özelliklerini yansıtıp yansıtmadığının tartışmaya açık bir husus olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan Sağlık’ın “*Acaba gezgin gezip gördüğü yerleri bir kamera gibi mi kaydetti, yoksa kendi bakış açısına göre bir seçme ve ayıklama mı yaptı?*” (Sağlık, 2011, s. 243-244) şeklindeki sorusu oldukça düşündürücüdür. Yine Sağlık’ın yaklaşımına göre bu soru, gezi yazılarının olguyu yansıtıp yansıtmaması açısından tartışılmalıdır. Bu noktadan bakıldığında gezi yazılarının bilgi değerinin yarım ve ayıklanmışlık problemi ile birlikte düşünülmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca gezi, zaman kavramıyla sınırlıdır. Eskiden gezilip görülen ve beğenilmeyen bir yer zamanla gelişip kalkınabilmektedir. Bahsi geçen yer zamanla gezi yazısında anlatıldığından farklı bir görünüme sahip olabilmektedir. Gezi yazılarının bilgi kaynağı oluşuna bu durumlar hesaba katılarak bakılmalıdır (Sağlık, 2011, s. 244).

Köksal Alver “Tebdil-i Mekân: Seyahatin Anlamı Üzerine” başlıklı yazısında seyahati “bir yol kat etme hâli” olarak nitelemektedir. Seyahat; yollardan geçmek, yollarda konaklamak, duraklamak ve yeniden yola revan olmakla mümkündür. Bu ise gezgine karşılaştırma ve gözlem yapma imkânı sunmaktadır. Seyahat kişinin başkalarıyla, başka mekânlarla, başka insanlık durumlarıyla iletişime geçmesini, onlarla haberleşmesini sağlamaktadır. Farklı yaşama tarzları seyyahın ilgisini çekmektedir. Kişi seyahatte başkasıyla yüzleşmektedir, ona bakmaktadır, onu deneyimlemektedir. Kendisi ile başkası

arasında karşılaştırma yapmaktadır (Alver, 2011, s. 74-75). Edebi eserin merkezine seyahatin alınması, insan faktörünü ön plana çıkarmaktadır. Kişi varlığını yeniden hissetmeye ve kendini nesnel biçimde fark etmeye yönelmektedir. Bu sebeple gezginlerin seyahatleri ve izlenimleri dünyayı anlamlandırma adına oldukça önemlidir (Yılmaz, 2013, s. 135).

Salih Nurdağ'a göre esas olan bu gezilerin sonucunda ortaya çıkan birikimin nasıl zuhur ettiği. Herkes az ya da çok gezmektedir; fakat herkes gezdiği yeri yazmamaktadır. Her seyahate çıkanın notları gezi yazısı olma niteliği taşımamaktadır. Nurdağ'ın deyişiyle "Bir kamera gibi ya da bir belgesel havasındaki gezi yazıları daha çok kamu tarafından verilen bir iş neticesinde tutulan raporlara benzemektedir." (2011, s. 178). O halde gezi yazısını sanatın dışında tutmak mümkün değildir. Gezi yazısı yazmak, sanatçı duyarlılığı isteyen bir uğraştır.

Daha önce vurgulandığı gibi gezi yazısı kaleme alan kişinin ilgi çekici unsurları merak uyandırıcı bir şekilde betimlemesi önem taşımaktadır. Bu ise herkesin kolaylıkla başarabileceği bir şey değildir. Emin Özdemir'in tespitine göre her şeyden önce "görmesini bilmek" lazımdır: "Gerçekte kolayca ulaşılabilecek bir nitelik değildir bu da. Önce görmesini bilmek, sıradan şeyleri değil, insanoğlu için ilginç olan şeyleri görmesini bilmek gerekir. Her zaman göregeldiği, çevresinde bulunduğu şeylere neden ilgi duysun okur? Bu gerçeği gördüğü içindir ki Ahmet Hâşim, geziyi bugünkü söyleyişle olağanüstülükler avı' olarak tanımlar, olağan şeylerin insanoğlunun ilgisini çekmeyeceğine değinir." (1983, s. 176). Gezginlerin eserleriyle edebiyat dünyasına büyük bir zenginlik kattığına inanan Emel Kefeli de "Edebiyatçıların imajlar âlemi bu seyyahların izlenimleri ile zenginleşir. Bu seyahatlerin kültürlü, gözlem yapmayı bilen, baktığını iyi gören, ziyaret ettiği ülkenin dilini bilen kişiler tarafından yapılması ise tabii ki önemli bir avantajdır." (2000, s. 178) diyerek Özdemir'in görüşünü onaylamaktadır.

Gezi yazarı sadece coğrafyada değil kelimelerde de bir gezinti yapmak zorundadır. Bunun en güzel örneği aynı bölgeleri gezmiş ve anlatmış olan yazarların ürünlerinde görülmektedir (Nurdağ, 2011, s. 178). Necip Tosun özellikle bir dil ve üslup geliştirebilmiş gezi yazılarının daha kalıcı olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir: "Bir başka deyişle gezi yazıları sadece gezip görülen yerlerin anlatılması değildir, önemli dikkatlerin, keşiflerin bir biçimle, üslupla yazıya geçirilmesidir." (2011, s. 186).

Gezi yazıları kendine özgü bazı retorik özelliklere sahiptir. Öncelikle bilinen şeylere değil okura ilginç gelebilecek ayrıntılara etkileyici bir dille yer verilmektedir. Gezi yazarları, gözlem ve izlenimlerini betimleyici bir üslupla kaleme almaktadır. Bazı yazarlar olay ve olguları olduğu gibi aktarırken bazıları mektup, günlük, röportaj gibi türlere ait tekniklerle yazma yöntemini tercih etmektedir (Sağlık, 2011, s. 243).

Gezi yazıları sadece gezilip görülen yerlerin insan ve mekân odaklı anlatıldığı metinler değildir. Gezginler çoğunlukla dolaştıkları coğrafyanın özelliklerini, o toplumun kültürel, ekonomik ve sosyal hayatını anlatırken çeşitli imgeler aracılığıyla okurlarını etkilemeye, kendi bakış açılarını onlara aşılama çalışmaktadır. Metinlerini örerken gizli ya da açık bir yönlendirme çabasına girmektedir (Gürses, 2012, s. 1270). Seyfeddin Duman'ın ifade ettiğine göre gezi yazıları, onları yazanların dâhil oldukları medeniyetin birer zihni temsildir. Seyahat, medeniyetin gözüdür. Bundan dolayı bazı seyahatnamelere ferasetname gözüyle bakılması mümkündür (2011, s. 156).

Gezi türünün Türk edebiyatındaki serüveni incelendiğinde özellikle Tanzimat'a kadar olan dönemde gezi eserlerinin nicelik açısından doyurucu olduğu söylenememektedir. Tanzimat sonrasında Avrupa'ya açılma paralelinde özellikle Batı coğrafyasına yapılan seyahatlerin sayısı artmıştır (Asiltürk, 2009, s. 991). Cumhuriyet döneminde iç ve dış seyahatlerin sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir. Memleketi

ve dünyayı daha yakından tanıma isteği, dahası, bunun gerekliliğinin kavranmış olması seyahatlerin artmasını sağlayan önemli etkenlerdendir. Ayrıca yeni kurulan devletin ilkelerinden biri de diğer ülkelerle barış içerisinde yaşamak ve bu arada Avrupa'ya, Batı'ya mümkün olduğunca yaklaşmaktır. Bu düşünce doğrultusunda turistik amaçlarla çeşitli kesimlerden vatandaşların, röportajlar yapmak düşüncesiyle gazeteci ve yazarların, siyasi yakınlaşmalara zemin hazırlamak gayesiyle politikacıların, incelemelerde bulunmak üzere eğitimcilerin, iş bağlantıları kurmak isteğiyle işadamlarının, etkinliklere katılma davetine uyan sanatçıların Avrupa ülkelerine sıkça seyahat ettiği görülmektedir (Asiltürk, 2009, s. 970). Bunun yanı sıra Amerika, özellikle 1960 sonrasında Sovyet Rusya, Çin, Afrika, Hindistan bugün ise dünyanın hemen her köşesi buraları görmeyen yazarlar için ilgi odağı hâline gelmiştir (Dinç Kurt, 2008, s. 63). Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Hâşim, Falih Rıfkı Atay, Samet Ağaoğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Haldun Taner, Yusuf Ziya Ortaç, Hasan Âli Yücel, Burhan Apad, Şevket Rado, Abdi İpekçi, Enis Batur ve Buket Uzuner gezi türünde eser veren yazarların bazılarıdır.

Reşat Nuri Güntekin edebiyat dünyasındaki asıl başarısını romancı olarak sağlamış bir sanatçıdır. O, aynı zamanda gezi edebiyatına katkıda bulunmuş yazarlardan biridir. Güntekin uzun süren memuriyet hayatının büyük bir kısmını lise edebiyat öğretmenliği ile Maarif Müfettişliği yaparak geçirmiştir (Akyüz, 2017, s. 185). Maarif Müfettişi unvanıyla Anadolu'ya sık sık seyahat etmiştir. Anadolu'nun köy ve kasabalarını adım adım dolaşmıştır. Bu seyahatler sırasında edindiği izlenimler, Güntekin'in sonradan *Anadolu Notları* adıyla kitaplaştırdığı gezi yazılarını kaleme almasına vesile olmuştur. 1928-1939 yıllarını içine alan bu notlar, Anadolu'yu gezen ve gözlem kabiliyeti olan bir yazarın gezi izlenimleridir (Aydemir, 2020). Onun bu eserinde romancılığından gelen keskin gözlemleri, küçük olayları zevkle okunacak hâle yükselten tılsımı, dilinin canlılığı ve tabiiyetiyle kendine özgü bir çeşniye sahip olduğu görülmektedir (Gökay, 1973, s. 466). İnci Enginün'ün deyişiyle, "Bu kitaptaki nice parça okuyucuyu yeni baştan düşündürcek yeni bakış açıları getirmektedir; Güntekin'in okuyucusu gerçeğin birçok köşeleriyle karşılaş[maktadır]". (2009, s. 280).

Kuşkusuz, yol, geziyi gezi yapan en önemli süreçlerden biridir. Eğiticilik, yolun ve yolculuğun tabiatında vardır. Yol boyunca görülenler bilgi, görgü ve tecrübeyi arttırmaktadır. Kişiliği geliştirmektedir. Bu nedenle varılan yerin yanı sıra izlenen yolun da anlatılması önem taşımaktadır. Gezi yazarının gezi eserine yolun ve yolculuğun meşakkatini yansıtması o eserin niteliğini arttırmaktadır. M. Kayahan Özgül'ün ifadesiyle "Yolu anlatmayan her seyahat metni sakat doğar, yolu yaşamayan her seyyah da sadece turisttir." (2011, s. 12). Reşat Nuri Güntekin'in de gezi yazılarında yolların üzerinde önemle durduğu görülmektedir. O, Anadolu'nun yollarından tren, otaray, otobüs, kamyon gibi ulaşım araçlarına, otel ve pansiyonlardan yolculuk sırasında yaşanan hastalığın sıkıntılarına kadar pek çok meseleyi eleştirel bir bakışla mercek altına almaktadır. Bu makale, Güntekin'in, Anadolu'da yolculuk etme imkânlarını nasıl gördüğünü ve bahsi geçen eserine nasıl yansıttığını tespit etmeyi hedeflemektedir.

Otoray Yolculukları

Otoray; bir ya da birkaç vagonun oluştuğu, kısa mesafeli yolcu taşımaya mahsus motorlu demir yolu aracıdır. 1936 yılında Çekoslovakya'dan ithal edilerek İzmir'e getirilen beş otoray ve sonraki yıllarda eklenenler ile konforlu, hızlı ve gözde ulaşım araçları olmuştur (Yiğit, 2020).

Reşat Nuri Güntekin *Anadolu Notları*'nın birinci cildinde yer alan "Niğde-Kayseri" başlıklı yazısında otorayla Niğde'ye yaklaştığı sırada yanında oturan kişinin uzak bir noktayı işaret ederek "İşte Faruk Nafiz'in hanı!" diye haykırdığını nakletmektedir. Buna göre yazarın yol arkadaşının gösterdiği yapı, Cumhuriyet sonrası Türk şiirinin önemli

adlarından biri olan Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Han Duvarları" (Çamlıbel, 2019, s. 15-19) şiirinde betimlediği handır. Güntekin, işçi ya da esnaf olduğunu tahmin ettiği adamın, Faruk Nafiz'i ve onun "Han Duvarları" şiirini bilmesini şaşkınlıkla karşılamaktadır. Bu yolcu, hayatında ilk kez gördüğü bir yabancı, yani Reşat Nuri'nin bu şiiri, şiirde sözü edilen hanı ve şairini tanımamasını kabul etmemektedir. Yalnızca üç-dört kelimededen oluşan kısacık bir ifadenin maksadının anlaşılmasına yeteceğine inanmaktadır. Güntekin bu örneğin, güzel şiirin gücünü ortaya koyduğunu düşünmektedir. İyi yazılmış bir şiir, koskoca bir hanı, elindeki tapu senedine rağmen asıl sahibinin elinden almakta, Faruk Nafiz'e mal etmektedir (Güntekin, 1999, s. 160).

Reşat Nuri Güntekin; Niğde ile Kayseri arasındaki yolu, yani Faruk Nafiz'in tam üç günde aştığı uzun mesafeyi otoray vasıtasıyla "âdeta uçarak" geçtiğini dile getirmektedir. Hızlı ve konforlu otoray yolculuğu, Güntekin'i "atlıkarıncaya binmiş bir bayram çocuğu" kadar sevindirmiştir. Otobüs devamlı taşla, toprakla mücadele etmektedir. Otoray ise cilalı çelik raylar üzerinde yağ gibi kaymaktadır. Bu araçlar Ulukışla ile Kayseri arasında günde iki sefer gerçekleştirmektedir. Birinci ve ikinci sınıf yolcuları için şoförün arkasında dört maroken koltuk mevcuttur. Camekânla bölünmüş bir kapı ile buradan ayrılan arka tarafta ise yirmi kişilik kanepeler göze çarpmaktadır (Güntekin, 1999, s. 161).

Güntekin yolculuk sırasında akşamın, insanın gayri ihtiyari garipsediği, kendini karanlık düşüncelere bıraktığı bir zaman kesiti olduğuna inanmaktadır. Halkın "akşam garipliği" ifadesiyle anlattığı bu duyguda insan kendisini uçsuz, bucaksız mesafeler arasında kaybolmuş gibi hissetmektedir. Ardında bıraktığı uzağı bir daha görememe, öndeki uzağa yetişememe endişesinin bu durumda payı vardır. Diğer taraftan mesafelere hâkim olmak emniyeti, bu şüphe ve korkuyu ortadan kaldırmakta, insana bu geniş ovalarda kendi mahallesinde, evinin bahçesinde dolaşma duygusunu yaşatmaktadır. Yazarın değerlendirmesine göre otoray gibi icatlar, manzaraları ve hayatı değiştirmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda duygularımıza, dünyaya bakış tarzımıza da sirayet etmektedir. Mesafelerin kısa sürede kat edilmesinin büyük bir şans olduğunu vurgulayan Reşat Nuri meselenin bir başka boyutunu da gündeme getirmektedir. Faruk Nafiz "Dönmeyen yolculara ağlayan yaşlı yollar" mısraıyla anlattığı bu yolu vaktiyle bir yaylının şiltesine uzanarak, kendisini tekerleğin sesine kaptırarak kaleme almıştır. Güntekin usta şairin aynı mısraı bir otorayda, bahsi geçen mesafeyi hızla kat ederken yazabilmesini, bu şiirindeki hissiyatı aynı biçimde duyurabilmesini mümkün görmemektedir (Güntekin, 1999, s. 162). Güntekin, modern Türk edebiyatında romantik hüznün ve melankolinin gitgide kaybolmasında bu tarz teknolojik gelişmelerin önemli bir etkisi olduğu tespitinde bulunmaktadır.

Tren Yolculukları

Reşat Nuri Güntekin *Anadolu Notları*'nda tren yolcularının davranış biçimlerine ilişkin tespitlerini dile getirmektedir. "Trende" başlıklı yazısında insanoğlunun kalabalık içinde yaşamayı yalnız ve rahat yaşamaya tercih ettiğini hatırlatan yazar trenlerin, özellikle yatılı tren yolculuklarının bir istisna teşkil ettiğini belirtmektedir. Sanatçıya göre kalabalıktan en fazla hoşlanan insan bile vagona adımını attığı anda bir inziva hastalığına tutulmaktadır. En candan dostunu dahi yanında görmeye tahammül edememektedir. Dostun yakın bir kompartımanda olması daha iyidir; kendisini ara sıra gidip görmek nasılsa mümkündür. Trenin kalkmasına yarım saat kala vagonuna iyice yerleşen, bavullarını, yiyecek sepetlerini, şişelerini, gazetelerini yanına koyup oturan yolcunun en büyük endişesi içeriye bir yolcunun girmesidir. Bu yolcu, istasyonda kaynaşan kalabalığa düşman gözüyle bakmaktadır. Öyle ki birisi koridordan içeri baksa yüreği çarpmakta, kuluçkada bir hindi gibi kabarmaya hazırlanmaktadır. İçeriye başka bir yolcunun

girmesini, tapulu evine mahkeme kararıyla girildiğini öğrenen bir insanın tepkisiyle karşılaşmaktadır (Güntekin, 1999, s. 24).

Güntekin tren yolcusunun, kompartımanını yabancılarla paylaşmamak için geliştirdiği hilelere değinmektedir. Kendisini uğurlamaya gelenleri kalkış saatine kadar kompartımanda tutmak, hatta bunun için dışarıdan mahsus adam getirmek bu hilelerin başlıcasıdır. Böylelikle içerideki kalabalığı gören yolcu ya da memurun, kompartımanın dolu olduğunu zannedip başka bir kompartımana yönelmesi umulmaktadır. Bu hileyi uzun yıllar önce keşfeden tren memurları yer bulamadıkları için koridorlarda bekleyen yolculara tren kalkar kalkmaz yer bulmayı vaat etmektedir. Gerçekten de memurlar kısa süre içinde ayakta kalan yolcuları figüranlardan boşalan kompartımanlara yerleştirmektedir (Güntekin, 1999, s. 25).

Güntekin'in yakın bir dostunun kompartımanında yalnız kalabilmek için ürettiği çareler oldukça enteresandır. Aktardığına göre bu adam trende çoğu zaman hasta taklidi yapmaktadır. Yüzüne bir tül bent bağlamakta, gözlerinin çevresine sigara külü bulaştırmaktadır. Böylece yılançık hastalığına yakalanmış intibanı vermektedir. Kompartımana girenler onun bu hâlini görünce kaçacak yer aramaktadır. Meşrutiyet'in ilan sırasında trenle Selanik'ten Manastır'a seyahat eden adam, ayakta duracak yer bile olmadığını görmüştür. Hemen sağ ayakkabısını çıkarmış, ayağına bir havlu sarmış, bir köşeye dayanarak inlemeye başlamıştır. Onu yaralı zanneden bir yolcu ayağa kalkarak yerini vermekle kalmamış, yol süresince kendisine hizmet etmiştir. Reşat Nuri Güntekin bu ilgi çekici hileleri dinledikten sonra dostuna "*Peki, ya hastalığa, mikroba aldırmayanlara çatarsan?*" diye sormuştur. Bunun üzerine adam işi ahbablığı döktüğünü dile getirmiştir. Yazar onun bu görüşüne katılmaktadır. Yabancıları atlatmaktan ümit kesilince çaresiz onlarla anlaşmak ve hoşça vakit geçirmek için yol aranmaktadır. Nitekim tren biraz ilerledikten sonra sınırlar gevşemeye başlamaktadır (Güntekin, 1999, s. 26). Yolculuğun ilk dakikalarındaki titizlik ve gerginlik kaybolmaktadır. Güntekin trende bir yabancı ile baş başa geçirilen bir ya da iki gecelik süreçte uzun bir evlilik hayatının bütün safhalarının mevcut olduğunu düşünmektedir. Önceleri birbirinden çekinen iki yabancı konumunda olan iki yolcu çok geçmeden diğerinin yanında çorabını, ayakkabısını çıkarmakta, gömleğini değiştirmekte, entarisini giymektedir. Onunla yan yana, kafa kafaya uyuyup uyanmaktadır. İş bununla da bitmemektedir. İnsan yıllarını birlikte geçirdiği, aynı masanın başında dirsek dirseğe çalıştığı iş arkadaşına söylemeyi aklından bile geçirmediği şeyleri, ruhunun en mahrem ve zayıf taraflarını tren arkadaşına açmaktadır. Bu noktadan yola çıkan Güntekin yolculuğun başında boğazı sıkılmak istenen bir düşman olarak görünen yol arkadaşının ayrılık vakti gelip çattığı zaman "*bir eski dost[a]*" dönüştüğüne işaret etmektedir. Öyle ki kimi zaman yolcular birbirleriyle kucaklaşmakta, birbirlerine randevular vermektedir: "*Bir yahut iki gün evvelki kinimizde ne kadar samimi isek bu sevgi ve bağlılığımızda da o kadar samimi ve insan oluruz.*" (Güntekin, 1999, s. 28).

Karayolu Yolculukları

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı içerisinde ardı ardına yaşanan savaşlar ulaşım alanındaki gelişmeleri olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ulaşım imkânlarının, ihtiyaçları karşılayamayacak durumda olduğu görülmüştür. Nuray Özdemir'in verdiği bilgiye göre Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne 13.885 kilometresi harap ve tamire muhtaç, 4.450 kilometresi de toprak yol olmak üzere 18.335 kilometre karayolu kalmıştır. Bu yolların sadece 6.943 kilometresi her mevsimde geçit verme özelliği taşımaktadır. Bu nedenle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçerken ülkenin ulaşım imkânlarının geliştirilmesi için büyük bir çabaya ve maddi kaynağa

ihtiyaç duyulmuştur (Özdemir, 2006, s. 20-21). Bir yandan demiryolu ağı genişletilirken diğer yandan yeni karayollarının yapımına hız verilmiştir.

Reşat Nuri Güntekin gezi yazılarında karayolu ve karayolu yolculukları ile ilgili fikirlerine geniş yer ayırmaktadır. Sanatçı Anadolu'ya seyahat etmemiş İstanbul'un en çok yolu gözünde büyüttüğünü düşünmektedir. Buna göre İstanbul'da doğup büyümüş insanlar Anadolu'nun yollarına dair olumsuz bir algı beslemektedir. Bununla birlikte İstanbul'un durumu da pek iç açıcı sayılmamaktadır. Çoğu zaman hafif bir yağmurda Eminönü meydanını su basmakta, bir taraftan öbür tarafa hamal sırtında geçilmektedir. Bozuk yollardan otomobile geçen insan meydan dayağı yemiş gibi örselenmektedir. Yokuşlar da böyledir. Belediye memurları ile polisler gün boyunca hummalı bir şekilde çalışmaktadır. Buna rağmen kazaların önü alınamamaktadır. Mağazalarda alışveriş yapanlar ya da kahvehanede oturanlar, bir otomobilin ya da kamyonun vitrinden içeri girmeyeceğinden emin değildir. "Bakımlı İstanbul böyle olursa bakımsız Anadolu'yu var kıyas et!" (Güntekin, 1999, s. 29) düşüncesi buradan doğmaktadır.

"İstanbulu böyle düşünmekte hem haklıdır, hem haksız" yargısını ortaya koyan Güntekin görüşünü şöyle temellendirmektedir: İstanbullu haklıdır çünkü Anadolu onun için büyük bir meçhuldür. Yağmurda Eminönü'nün, açık havada Tophane yokuşunun hâlini gören bir insanın Kop dağından ürkmesi oldukça doğaldır. İstanbullu aynı zamanda haksızdır da. Zira Güntekin Anadolu'nun ana yollarının, İstanbul'un yollarından daha fena olmadığına inanmaktadır. Hatta bazı vilayetlerin, İstanbul'ununkinden daha güzel yollara sahip olduğunu müşahede etmektedir. Öyle ki bu yollar, insana tenis kortunda hareket ediyor zannını verecek kadar pürüzsüzdür (Güntekin, 1999, s. 30).

Yollar bir vilayetin en göz önünde olan yönüdür. Bu nedenle yapılışı sırasında itina göstermek önemlidir. Güntekin uzun yıllardan bu yana hemen her daim yol kenarlarında taş yığınlarına ve işçi çadırlarına tesadüf ettiğini aktarmaktadır. Yazar yaz mevsimlerinde sık sık vali ve kaymakamlara rastlamaktadır. Bunlar teftiş mahallerinde mühendis ve işçilerle görüşmekte, yolun sağlamlık derecesini ölçmektedir. Bu bürokratlar iyi yol kadar memleketin yüzünü güldürecek bir şey olmadığını gayet iyi kavramışlardır. Bu idraktan hareketle yol inşa etme işine canla başla sarılmışlardır (Güntekin, 1999, s. 30). Güntekin'in ifadesine göre yol yapmak zannedildiği kadar zahmetli bir iş değildir. İhtiyaç duyulan iki şey vardır: Taş ve işçi. Gerekli maddi kaynağı temin edip taş ve işçiyi buluşturduktan sonra işler kendiliğinden hallolmaktadır.

Anadolu'da yalnızca üst düzey memurlar değil köylüler de asfalt yola büyük bir ilgi duymaktadır. Güntekin'in bu konuyla ilgili bir tanıklığı da vardır. Buna göre İznik gölü yakınlarındaki Sölözmüslim köyü sakinleri yol yaptırmak amacıyla bir araya gelip aralarında para toplamışlardır. Güntekin inşaatı tamamlanan yolu "Nihayet yirmi beş, otuz metreden ibaret bir süs, bir oyuncak" diye nitelendirmektedir. Bu anekdot, Anadolu köylüsünün yeni yol hevesini gözler önüne sermektedir (Güntekin, 1999, s. 31).

Sanatçı şehirlerin dışındaki bayındırlık yollarının, şehirlerin içindeki belediye yollarından daha sağlam olduğu kanaatini taşımaktadır. Şehirlerarası yollarda kolaylıkla seyahat edilebilmektedir. Şoför hafiften bir türkü tutturmaktadır. Yolcular ise ya etraftaki manzaraya, ya birtakım metafizik düşüncelere ya da yalnızca kendi şahsi kaygılarına dalıp gitmektedir. Yazarın durgun bir denizde yapılan motor yolculuğuna benzettiği bu sakin ve rahat yolculuk az sonra sekteye uğramaktadır. Alttan alta bir dalgalanma başlamaktadır. Sağa sola yalpalamalar, sarsıntılar gittikçe artmaktadır. Bu sarsıntıyla beraber şoförün okuma tarzı da yavaş yavaş değişmektedir. Bu durum, bayındırlık sınırlarından çıkılıp belediye sınırlarına girildiğini göstermektedir. Yolcuların keyfi kaçmaktadır. Çünkü herkes sarsıntıların belediye binasının bulunduğu mahalleye

yaklaştıkça artacağından haberdardır. İster istemez “*Ne olurdu şurada da bir belediye bulunmasaydı da rahat rahat yolumuza devam etseydik*” diye düşünülmektedir (Güntekin, 1999, s. 32).

Güntekin çoğu zaman kısa bir süre önce kullandığı bir yolun bozuk olan kısmının düzeldiğine, sağlam olan kısmının bozulduğuna şahitlik etmektedir. Dahası bu mesele üzerine çok çeşitli değerlendirmeler yapıldığını görmektedir. Buna göre kimisi yolların sağlam yapılmadığını ileri sürerken kimileri ağır vasıtaların yolları tahrip ettiğini belirtmektedir. Bazıları da yol yapmayı tarla ekip biçmeye benzetmektedir. Bunlara göre yolla daima meşgul olmak, bakımını ihmal etmemek gerekmektedir. Reşat Nuri ise meseleye farklı bir perspektiften yaklaşmaktadır. Yazar, sekiz on yıl önce iki üç günde güçlkle ulaşılabilen bir köye şimdi altı yedi saat içinde ulaşılabilmesine dikkat çekmektedir. Önemli olan seyahat süresinin kısalmasıdır. Görüldüğü üzere yazar yolların bozulmasına aldırış etmemektedir. Güntekin’in bakış açısına göre “Kuş uçmaz kervan geçmez, ıssız Anadolu yolları” artık geride kalmıştır. Geçmişte gerek halk hikâyelerinde gerekse konuşmalarda sıkça karşılaşılan bu ifade artık yalnızca edebiyata mâl olmak üzeredir. Anadolu yollarının her birinden her gün yüzlerce araç geçmektedir. Yolların sağı solu araçları bekleyen insanlarla doludur. Yolculuk süresi oldukça kısalmıştır. Güntekin bunu “kuş gibi uçmaya” benzetmektedir (Güntekin, 1999, s. 33).

Reşat Nuri Güntekin, gezi yazılarında Anadolu yollarında tesadüf ettiği karayolu taşıtlarından da bahsetmektedir. Yoldan gelip geçen araçlar türlü türldür. Numaralı maroken koltuklarıyla dikkat çeken lüks otokarlardan mini mini kaptıkaçtıllara kadar onlarca çeşit araç göze çarpmaktadır. Kamyonlar da yolcu taşımaktadır. Kamyonların arka bölümüne bir miktar kahve taburesi yerleştirilmekte, köşelere dikilen sırtıkların üzerine geniş bir tente çekilmektedir. Şoförün yanındaki muavin iskemlesi lüks mevki olarak görülmektedir. İskemlede oturanlar birinci, yere bağdaş kurarak oturanlar ise ikinci mevki yolcularıdır. Mesafeye göre on ile elli kuruş arasında değişen bir ücret belirlenmektedir (Güntekin, 1999, s. 34).

Bazı kamyonların dört bir yanı kapalıdır. Bunlar posta ve hapishane araçlarını akla getirmektedir. Güntekin Balıkesir’den Ayvalık’a giderken rastladığı enteresan görümlü bir kamyonu, bayramlarda Cinci meydanına kurulan eski salıncaklara benzetmektedir. Dört tarafı peykelerle kuşatılmış olan bu aracın orta kısmında gene iki peyke göze çarpmaktadır. Yolcuların güvenliğini sağlamak amacıyla aracın köşelerine yeşil, kırmızı ve sarıya boyanmış korkuluklar yapılmıştır. Yolcular ayakta yolculuk etmektedir. Bu tabloya göz gezdiren Güntekin “*Fakat ne ziyarı var! Gönüller şen olsun. Bu araba, mihneti kendine zevk etmiş peygamber ahlâklı Anadolu fakirinin arabasıdır.*” (Güntekin, 1999, s. 34) yorumunu yapmaktadır. Sanatçının değerlendirmesine göre bu yolcular, lüks otomobiliyle ya da özel yatıyla gezen, zihni hesaplara dolu, gözü paradan başka bir şey görmeyen hırslı iş adamından çok daha mesuttur. Bütün gaye günlerce sürecek bir yolu üç beş saatte aşmak, ayağı yerden kesmektir. Burada da güle eğlene gidilmektedir.

Güntekin yolcu taşıyan kamyonların yalnızca makine ve motorlarının Avrupa’dan ithal edildiğini, buna karşılık karoserlerinin yerli firmalara yaptırıldığını ifade etmektedir. Bundan dolayı bazı araçlar, çeçen arabalarına ve eski talikalara benzemektedir. Yine de görünüşe aldanmamalıdır. Yerinde nasıl durduğuna şaşılın bu hantal kamyonlar dağlara kolaylıkla tırmanabilmektedir. Üstelik Avrupa’da türlü türlü hesaplarla imal edilen bu araçlar ip, tel ve çivi gibi basit fakat kullanışlı malzemeler yardımıyla oldukça kısa bir zaman dilimi içerisinde tamir edilebilmektedir (Güntekin, 1999, s. 35).

Reşat Nuri yol kenarlarında bekleyen insanların araçlarda yer bulma konusunda herhangi bir endişe taşımadığını kaydetmektedir. Kamyonların önemli bir bölümü çoğu zaman lebalep dolu bir şekilde yol almaktadır. Bununla birlikte aracı durduran kişilerin

yer olmadığı gerekçesiyle geri çevrildiği görülmemiştir. Süreç şu şekilde gelişmektedir: Dışarıdakiler arabaya binmek istediğinde bir ses “Az müsaade, az sıkışalım” diye bağırmaktadır. Aracın içinde hafif bir hareketlilik yaşanmaktadır. Öndeki jandarma erinin kucağına bir çocuk ya da bir kuzu; delikanlının dizine yaşlı annesi oturtulmaktadır. Kamyonun patronu içerden çamurluğa geçmektedir. Çamurlukta seyahat eden şoför muavini ise kamyonun üstüne dizilmiş fiçuların arasına yerleşmektedir. Böylelikle yeni yolculara ve yüklerine yer açılmaktadır. Az ötede birkaç kişinin daha el salladığı görülmektedir. Endişeye gerek yoktur. Onlara da Allah'ın izniyle yer bulunacaktır. Güntekin burada “Allah'ın izniyle” ifadesinin altını çizmektedir. Yazarın tespitine göre bu kadar küçük bir alana bu kadar çok sayıda insan sığdırmanın fizik kanunlarıyla açıklanması mümkün değildir; bu, ancak Allah'ın izniyle gerçekleşebilecek bir olaydır (Güntekin, 1999, s. 36).

Sanatçı bu meseleyle ilintili olarak çocukken seyrettiği “Yalova Safası” adlı Karagöz oyununa gönderme yapmaktadır. Bu oyunda perdenin ortasına mini mini bir harar konulmaktadır. Bu harara başta Arap, Acem, Arnavut ve Laz olmak üzere on kişi girmektedir. Kamyonların sınırsız yolcu alma ve taşıma kabiliyeti Güntekin'e bu hararı hatırlatmaktadır. İstanbul'da tren ya da vapurda seyahat eden bir yolcu biraz sıkıştırıldığında hemen çarpılmaktadır; Güntekin'in deyişiyle “çay semaveri gibi oturduğu yerde fıkır fıkır kaynamaya başlamaktadır”. Diğer taraftan Anadolu insanı kamyonu yeni yolcu alınması için sıkıştırıldığı zaman darılmamakta, rahatsız olduğunu belirten bir ifade kullanmamaktadır. Bilakis yer açmak için güler yüzle gayret sarf etmektedir. Güntekin, Anadolu insanının bundan “kendini daima ihmal etmiş, hayatını başkalarının saadeti için harcamaya alışmış bir insanın zevkini” duyduğuna işaret etmektedir (Güntekin, 1999, s. 36).

Reşat Nuri Güntekin gezi yazılarında Anadolu yollarında çalışan şoförlerin özellikleri üzerinde de durmaktadır. Şoförlük Türkiye'de yeni gelişen mesleklerden biridir. Mazisi on yıldan ibarettir. Yazar bu on yılın, şoförleri bir hayli değiştirdiğini düşünmektedir. Haşarı, atak ve gösterişçi bir tutum sergileyen, gereksiz taşkınlıklarla yolcuların gözünü yıldıran şoförler artık yaşını başını almış, akıllı, uslu, olgun adamlardır. Buna rağmen üzerlerine damga gibi yapışıp kalan bu fena şöhreti değiştirmeleri hiç de kolay görünmemektedir. Güntekin bu düşünce ekseninde şoförlerin, yolcuların nazarında kredi kazanmak için daha fazla yorulmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Güntekin, 1999, s. 37).

Reşat Nuri Anadolu'ya yaptığı seyahatler boyunca hep uyanık, becerikli ve cana yakın şoförlerle yüz yüze gelmiştir. Bu sırada şoförlerin önemli bir zaafına tanıklık etmiştir. Buna göre şoförler yarışa dayanmamaktadır. En akıllı uslu şoför bile bir meslektaşının kendisini korna çalarak, tozu dumana katarak geçtiğini gördüğünde farklı birine dönüşmektedir. Hemen frenini gevşetmekte, vitesini artırmaktadır. Üstelik bu durumdaki bir şoförü azar, nasihat veya yalvarma ile yarıştan alıkoymak mümkün değildir. Güntekin bu anlarda bazı önlemlere müracaat ettiğini bildirmektedir. Buna göre o, yakınındaki en sağlam eşyaya sarılmakta, kaza yaşanması durumunda en az zararla kurtulabileceğini tahmin ettiği pozları almaktadır. Yine de yazar bu durumu anlayışla karşılamaktadır. Şoförlere hak vermektedir. Zaaf denilen şey hemen her meslekte mevcuttur. Her insan meslektaşından geçildiğini gördüğünde öfkelenmekte, yarış yapma ihtiyacını duymaktadır (Güntekin, 1999, s. 38).

Reşat Nuri Güntekin gezi yazılarında şoförlerin ihmalkârlıklarına da temas etmektedir. Yolculuk sırasında otobüs ve otokarlar sık sık arızalanmaktadır. Tasalanmaya gerek yoktur çünkü her şoför aynı zamanda mükemmel bir tamir ustasıdır. Herhangi bir arıza söz konusu olduğunda arızanın sebebini hemen keşfetmektedir. İskemlesinin

altından çekiç, çivi, burgu, şişe, lastik gibi malzemeler çıkarıp bunları yolun ortasına yayarak tamire başlamaktadır. Fakat çoğu zaman bir malzemenin eksik olmasından yakınmaktadır. Güntekin bu malzemeyi yanında bulundurmadığı için şoföre çıkışmaktadır. Şoför ise bahsi geçen malzemeyi bir meslektaşına verdiğini ileri sürmektedir. Bu gibi durumlarda yolcular saatlerce beklemektedir. Eksik malzeme yoldan geçen araçlardan temin edildiği zaman tamir tamamlanmaktadır. Güntekin tanınmış otobüs firmalarına ait araçların bile yol ortasında kaldığına, patlamış bir tekerlek için yoldan geçen araçlardan yardım istediğine defalarca tanıklık etmiştir (Güntekin, 1999, s. 40). Halbuki pompa, bir uzak yol aracı için en az benzin kadar gerekli bir malzemedir. Güntekin şoförlerin bu ihtiyatsızlığını eleştirmektedir.

Sanatçı, şoförlerin devlet düşkünlüğüne de değinmektedir. O, eski şoförlerde “güngörmüş, hâline göre para yemiş eski kibarlar hâline” rastlamaktadır. Anadolu şoförleri on yıllık meslek hayatlarında yeni zenginleşen sınıfla beraber “bir vur patlasın” devri geçirmişlerdir. Bu zenginliğin ilelebet devam edeceği zannına kapılan şoförler borçla toprak almak, işlerini büyütme gibi iktisadi maceralara girişmişlerdir. Diğer taraftan ekonomik buhran baş gösterince “el elde, baş başta” kalmışlardır (Güntekin, 1999, s. 41). Güntekin bu tür olguları sefahatten daha tehlikeli maceralar olarak değerlendirmektedir. Zenginlinin asıl kibarlığının servetini kaybettikten sonraki süreçte başladığına inanan yazar bu tecrübenin şoförlerin ruhsal bir dönüşüm yaşamasına vesile olduğunu; onlara asil bir insan ağırbaşlılığı ve istighnası verdiğini sözlerine eklemektedir.

Otel ve Pansiyonlar

Anadolu’ya yaptığı seyahatler süresince birçok otel ve pansiyonda konaklamış olan Reşat Nuri Güntekin bu mekânların sorunlarını *Anadolu Notları*’nın ikinci cildinde yer alan yazılarında enine boyuna tartışmıştır. Otellerin hijyeni, Güntekin’in irdelediği meselelerin başında gelmektedir. Sanatçı 28 Ocak 1939 tarihinde kaleme aldığı “Yatak Çarşafı” başlıklı yazısında bu meseleye yoğunlaşmaktadır. Eskilerin “*Sefer mihnettir*” sözüne gönderme yapan yazar İstanbul’dan İzmit’e yaylı arabayla ya da katır sırtında iki arayacı ile ulaşılabilen günler için bu sözün doğruluğunu teslim etmektedir. Günümüzde ise otomobil, tren ya da kamyon yolculuğunun ücretini verebilecek kadar parası olanlar için seferin eskisi kadar mihnetli olmadığını düşünmektedir. Güntekin, yeni yolları rahat bir tren ya da iyi bir otomobille aşmakta korkulacak bir şey olmadığını ifade etmektedir (1999, s. 176). Öte yandan bu yolculuğun sonunda “otele yahut yeni tabiriyle palasa düşmenin” çok hazin bir olay olduğunu kaydetmektedir.

Güntekin yolun her sıkıntısından az çok bir zevk çıkarmayı bilmektedir. Ancak seyahat sırasında kendisini “ne kadar uğraşsa ıslah olmayacak bir aristokrat” olarak gördüğü bir an vardır. Bu, yazarın otel odasında yabancı bir yatağın yastığına başını koymaya hazırlandığı andır. Yatağın yeni olmasının ya da temiz örtülerle örtülmesinin yeterli olmadığını savunan Güntekin bu dakikada bir yara, bir ur üzerine yatıyormuşçasına tiksinti duyduğunu belirtmektedir. Ona göre yolculuğun en büyük mihneti budur. Bu zaafından haberdar olan dostları, yazara beraberinde yatak ve yorgan çarşafı taşımalarını tavsiye etmişlerdir. Fakat sanatçı bunun mantıklı bir iş olmayacağını düşünmüştür. Zira her gece ayrı bir çarşaf kullanabilmek için bohçacı kadınlar gibi peşi sıra bir denk gezdirmek gerekmektedir. Otel işletmecileri bazı müşterilerin temizlik konusunda gösterdiği hassasiyeti anlayışla karşılamaktadır. Tasalanmamak gerektiğini söyleyip çarşafı hemen değiştireceklerine dair güvence vermektedir. Gerçekten de ilk gece müşterinin gözü önünde yeni bir takım getirip yatağın örtülerini değiştirmektedir. Görünüşe aldanmamak gerektiği uyarısında bulunan Güntekin ise şu dikkat çekici sorgulamayı yapmaktadır: “*Yalnız size gelen çarşafın başka bir odanın aynı vaziyetteki yatağından çıkarılmadığına nasıl kendinizi inandıracaksınız? İhtimal ki iki dakika evvel sizden*

alınan çarşafı da şimdi içerde başka titiz bir müşterinin gönlünü hoş ediyordur." (Güntekin, 1999, s. 176).

Yukarıdaki satırlardan anlaşıldığı gibi mizacı itibariyle gayet titiz ve hassas bir insan olan Güntekin otel personeline itimat etmemektedir. Ona göre Anadolu otellerinin en zayıf yönü çamaşırhaneleridir. Yakın vilayetlerin birinde yazarın tanıdığı bir otel sahibi, kirli takımları, kamyonla yüz elli kilometre ötedeki Simav'a gönderdiğini söylemektedir. İddiasına göre orada çamaşırlar daha temiz yıkanmaktadır. Güntekin ise üç yüz kilometre yol yapmış bir çarşafın "bir delinin hatırı için" tekrar yıkanmaya gönderileceğine inanmayı reddetmektedir. Bundan dolayı böyle bir otelde kullanılmamış bir çarşafta yatmanın ancak kamyonun Simav'dan dönmesini sokak ortasında beklemek şartıyla mümkün olabileceğini belirtmektedir (Güntekin, 1999, s. 177).

Reşat Nuri Güntekin'e göre otel odasının hijyenik olmasını önemseyen yolcunun en büyük korkusu lükstür. Lüks otel odasının yatak takımları birinci sınıf ahşap malzemedен imal edilmektedir. Yatak örtüleri kıymetli kumaşlardan seçilmektedir. Dışarıdan oldukça çekici görünen bu dekorasyon modeli, titiz yolcular için eziyete dönüşmektedir. Yazar bu durumun sebebinin izah ederken bir hatırasını paylaşmaktadır. Buna göre Güntekin güney vilayetlerin birinde bir otele gittiğinde otel sahibi kendisine en lüks odasını açmıştır. Burası memleketi şerefliendiren devlet büyüklerinin konaklaması için özel olarak döşenmiştir. Odanın pencerelerinde ağır Şam perdeleri, duvarlarında değerli halılar dikkat çekmektedir. Karyola, bir padişah tahtını andırmaktadır. Çifte kollu şamdanlar göz kamaştırılmaktadır. Güntekin'in deyişiyle, insan bu odada kendini "şark aşiretlerinden birinin reisine damat olmuş" zannedebilmektedir. Diğer taraftan dekorasyonu dikkatli bir gözle inceleyen Güntekin bu lüks eşyanın önemli bir kusuru olduğunu görmüştür: Eşyaların her biri suya, sabuna, ütüye dayanıklı olmak bir yana üzerine kazara su serpilse kendini bir daha asla toparlayamayacak kadar narin kumaşlardan imal edilmiştir. Bundan ötürü hiç temizlenmemiş olmaları güçlü bir ihtimaldir. Sanatçı soyunurken bu yataktan kaç neslin aristokratının gelip geçtiğini düşünmüştür. Bu muhakemenin sonunda insanın Süleymaniye Camii ya da Fatih Camii'nin halıları ve cilalı hasırları üzerinde daha rahat uyuyabileceği kanısına varmıştır. Giysilerini tekrar giyinen yazar yatağın karşısındaki koltuğa kıvrılıp uyumayı seçmiştir (Güntekin, 1999, s. 178).

Bilmediği memleketlere gitmeden önce küçük bir araştırma yapmayı âdet edinmiş olan Reşat Nuri Güntekin çevresindekilere her şeyden önce "Otel var mı?" diye sorduğunu ifade etmektedir. Bu soruya olumlu bir yanıt alması hâlinde yazar keyiflenmektedir. Bununla birlikte o, oteller hakkında araştırma yapılırken dikkat edilmesi gereken bir başka hususa daha dikkat çekmektedir. Buna göre tanımadığımız bir şehirde güzel bir otelin varlığından söz eden kişinin bu otel hakkında verdiği bilgilere ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır. Çünkü o zat bahsi geçen otele bir iki yıl önce gitmiş olabilir. Yazar sık gezen biri olarak altı ayın, otellerin tarihçesinde kayda değer bir süre olduğunu haber vermektedir. Altı ay birçok şeyin ters yüz olması için yeterli bir süreçtir (Güntekin, 1999, s. 180).

Güntekin bu hususu tartışırken bireysel tecrübelerinden bir örnek getirmektedir. Sanatçı bir tarihte bir otelde nadir tesadüf edilir lüks banyolu bir odada konaklamıştır. Bir süre sonra soğuk bir kış gecesinde yolu aynı şehre düşen yazar, camı kırık bir otomobille dağlara tırmanırken bu banyonun hayaliyle çocuk gibi sevinmiştir. Diğer bir deyişle, geçmişte otelin banyosuna dair edindiği olumlu intiba, olumsuz şartlarda seyahat eden yazara güç vermiştir. Güntekin otele ayak basar basmaz banyonun hazırlanmasını rica etmiştir. Fakat biraz sonra tesisatın enkaza dönüştüğünü görmüştür. Yazar mekânın ürkütücü hâlini şu sözlerle betimlemektedir: "Borular tütüyor; duvarın dökülmüş çinileri

yerine çamur sıvanmış; ötesinden berisinden çatlayıp tamir edilen banyo su tutmuyor; termosifon işlemiyor. Musluklara sopalar, paçavoralar tıkanmış. Banyonun bu yeni tertibe göre de elbette bir işleme tarzı vardır. Fakat gözlerimi yakan odun dumanı, içimi dolduran soğuk alma korkusu ile ben bunu beceremiyorum. Aşağı muslukta sıcak su akıtmağa çalışırken tepemden birdenbire soğuk sular aktığını görerek ne yapacağımı şaşırıyorum.” (Güntekin, 1999, s. 180-181). Büyük bir şaşkınlık yaşayan sanatçıya göre uzun yolculuklar esnasında vücut bir nevi seferberlik hâline geçmektedir. Ufak tefek arızalardan müteessir olmamaktadır. Yazar o geceki banyo macerasında ölmemiş olmasını buna bağlamaktadır.

Güntekin’in bu konuyla ilgili başka bir tanıklığı da vardır. Denizli’ye gitmek amacıyla yola çıkan yazar İzmir’de konaklamak istemiştir. Bir dostu İzmir’de Evkaf İdaresi’nin son derece modern bir otel yaptırıldığını bildirmiştir. Bu otelin açılmış olabileceğini sözlerine eklemiştir. Güntekin tarif edilen yere gittiğinde inşaatın tamamlanmasına rağmen otelin hizmete açılmadığını görmüştür. Mecburen bir başka otelde konaklayan yazar Evkaf oteli hakkında şu bilgileri edinmiştir. Oteli işletecek şirketin mobilyaları temin edememesi, kira ücretinin yüksekliği, buna mukabil misafirlerin haklarını korumak isteyen belediyenin oda ücretlerine zam yapılmasına müsaade etmemesi gibi nedenlerden ötürü şimdiye kadar otele kimse talip olmamıştır. Güntekin ertesi yıl “bu zavallı binayı” yine aynı vaziyette bulmuştur. Aradan geçen süreye rağmen binaya yakışacak mobilyayı satın almaya muktedir bir babayiğit çıkmamıştır. Ucuz bir halk oteli kimliğiyle hizmet vermesi durumunda maksat kaybolacaktır. Fiyatlar biraz yükseltilirse büsbütün boş kalması muhtemeldir. Üstelik burası fazla yol uğrağı olmayan bir yerde inşa edilmiştir. Bütün bunlardan dolayı binanın başka bir amaçla kullanılmasına karar verilmiştir. Bu işe yaramaz projeye imza atan Evkaf İdaresi’nin müdürü ise devleti zarara soktuğu gerekçesiyle emekliliğe sevk edilmiştir (Güntekin, 1999, s. 183).

Reşat Nuri Güntekin gezi yazılarında Anadolu’da hizmet veren otellerin tek kişilik oda meselesine yaklaşım biçimini de gündeme getirmektedir. Anadolu’daki otel işletmecileri herhangi bir müşterinin tek kişilik odada konaklama talebinde bulunmasını yadırgamaktadır. Trende veya otobüste bir başka yolcuyla karşı karşıya, yan yana oturabilen yolcunun otele girdiğinde tek başına kalabileceği bir oda arzu etmesine bir türlü anlam verememektedir. Güntekin’e göre otel işletmecisi elinden gelse odaları birbirinden ayıran duvarları kaldıracak, oteli umumi bir koğuş hâline getirecektir. Böylesi bir tablo otelcinin iş yükünü de azaltacaktır. Öncelikle bakmakla yükümlü olunan oda tek olduğundan hizmet de kolaylaşacaktır. Odacı zilin nereden çalındığını şaşırarak oradan oraya koşmayacaktır. Zaten yalnızlık Allah’a mahsustur. Odada tek başına çile doldurmanın kimseye faydası yoktur (Güntekin, 1999, s. 189).

Bir müşterinin, iki kişilik odaya başka bir müşterinin yerleşmesini engellemek için ikinci yatağın ücretini gözden çıkarması da Anadolu otelcisi için şaşılacak bir şeydir. Resepsiyon görevlisi bu gibi durumlarda yolcunun odaya gizli gizli kadın getirmesinden şüphe etmektedir. Belki de yolcunun başkalarından gizlemek istediği bir ayıbı vardır. Güntekin bu noktada kendi serüveninden birkaç örnek vermektedir. Bir gece odasında yatmaya hazırlandığı sırada gündüz otomobiline alarak şehre getirdiği gümrük memurunun otelciyle birlikte odaya girdiğini görmüştür. Otelci, yazara dönmüş, “Zaten bugün otomobilde beraber gelmişsiniz” diyerek durumu açıklamıştır. Hayrete düşen Güntekin “Gümrükçüyü gece odamda yatırmam için gündüz otomobilimde getirmiş olmamdan daha kuvvetli sebep olur muydu?” (Güntekin, 1999, s. 190) yorumunu yapmıştır.

Başka bir gece Afyon’un kaliteli bir otelinde konaklayan yazar, odasında birtakım resmi evraklar üzerinde çalıştığı sırada kapının açıldığını, içeriye kamçılı ve çizmeli bir yabancıyı girdiğini görmüştür. Yabancı selam verdikten sonra sobaya doğru yürümüş,

ellerini ısıtmaya çalışmıştır. Otelci durumu fark ederek adamı dışarıya çıkarmıştır. Olup biteni sessiz sedasız izleyen Güntekin yabancıya hak vermiştir. Bu adamın gözünde otel, umumi bir mekândır. Dolayısıyla konaklama ücretini ödeyen müşteri, dilediği odayı kullanmaya hakkı olduğunu düşünmektedir. Güntekin'in yaklaşımına göre bazı insanların odada kendi kendileriyle baş başa kalma ihtiyacı anlaşılmamaktadır. Yabancı bir insanın gözü önünde soyunmak, çoraplarını ve takma dişlerini çıkararak yatağa girmek sıradan ve önemsiz hadiseler olarak algılanmaktadır. Medeni hayatın yüzlere zorla taktığı maskeleri çıkararak ağız açık, gözler kaymış bir halde uyumak doğal bir durum olarak görünmektedir (Güntekin, 1999, s. 191).

Güntekin bazı yolcuların bu konuda kendisinden farklı düşündüğünü haber vermektedir. Aktardığı anekdot oldukça enteresandır. Sanatçı, bir arkadaşı vasıtasıyla Bursa'da mütevazı fakat temiz ve konforlu bir otel keşfetmiştir. Resepsiyona girdiği zaman arkadaşının odasının yanındaki küçük odanın yarım saat önce tutulduğunu öğrenmiştir. Başka otellerde yer aramaya çıkmadan önce bir kahve içmek istemiştir. İki dakika sonra küçük odanın kapısı açılmış, içeriden çıkan ihtiyar bir adam hızlı hızlı resepsiyona yürümüştür. Yaşlı adam, otel sahibini kendisine "kabir gibi oda" verdiği gerekçesiyle azarlamıştır. Otelci ona odanın manzarasından söz etmiş, karşı dağlara kadar uzanan ovaların güzelliğinden dem vurmıştır. Müşteri ise bu odada kendisini tecrit edilmiş gibi hissettiğini söylemiştir. Yaşlı adamın şu cümleleri hayli dikkat çekicidir: "Yahu iki insan yüzü görmedikten sonra ben dağları ne yapayım... Çatlayım mı burada? Şeytanlarla mı konuşayım? Sağa bakarsın duvar; sola bakarsın duvar... Bu nasıl otel böyle?.. Ben kır yılanı değilim, insanım... Odada iki insan yüzü görmek isterim." (Güntekin, 1999, s. 192).

İkişer üçer kişilik odaların dolu olması nedeniyle yaşlı adam için otelin holünde bir karyola kurulmuştur. Burası "yolgeçen hanı" gibidir; sabahın beşinden gecenin on ikisine kadar oldukça işlek bir konumdur. Müşterilerin yanı sıra kahveciler ve şerbetçi çıraqları ellerinde tepsilerle devamlı buradan geçmektedir. Enteresan bir biçimde Güntekin, müşterinin bu kalabalık ve gürültüden oldukça memnun olduğunu gözlemlemiştir. Yaşlı adam gürültü kesilince çabucak uykuya dalmakta, hafif bir tıkırtı olduğunda hemen uyanmakta, gelip geçenlerin hemen hepsiyle sohbet etmektedir. Acemi misafirlere tuvaletin yerini göstermektedir. Güntekin bu adamın ruh hâlini, lokantada kalabalıkla birlikte yiyip içmeye alışmış bir insanın hiç müşterisi olmayan bir lokantada yemek yemesine benzetmektedir. Böyle birine boş masalar sıkıntı vermektedir. Lokmalar boğazına dizilmektedir. Tek kişilik odada yatmak da bu duruma alışkın olmayan insana böyle bir cefa vermektedir. Kısacası bazı müşterilerin tek kişilik oda kapisine mukabil bazılarında da bu şekilde kalabalık içinde uyuma tutkusu vardır. Güntekin bu manzarayı "İkisi de alışkanlık davası" (Güntekin, 1999, s. 193) cümlesiyle değerlendirmektedir.

Reşat Nuri Güntekin konaklama tesislerini toplam yatak kapasiteleri açısından da değerlendirmektedir. Yazar 4 Şubat 1939 tarihli "Bekâr Memurlar Suikastı" başlığını taşıyan yazısında bazı vilayetlerde hükümetin desteğiyle güzel oteller inşa edildiğini dile getirmektedir. Bunlar hükümet konaklarına, ilkokullara, hastanelere benzeyen balkonlu, teraslı kübik yapılardır. Bu binaların palmiye ağaçlarıyla süslü bahçeleri, elektrik tesisatları, radyo ve vantilatör gibi teknolojik aletleri, alafranga tuvalet ve banyoları, livreli hizmetçileri vardır. Bahsi geçen otelleri dışarıdan gören yolcu, bu vilayette konaklama sorununun olmadığını düşünüp sevinmektedir. Odaların delik deşik tavanlarından tozla beraber haşerat yağan, yataklarına ceket, pantolon ile girilen eski tarz otellerin geride kaldığını zannetmektedir. Nihayet temiz bir yatak, akan musluklar ve biraz sıcaklık bulabileceğini ummaktadır. Gerçek ise bambaşkadır (Güntekin, 1999, s. 185). Burada boş yatak bulmak mümkün değildir.

Güntekin bu durumun nedenlerini etraflıca tartışmaktadır. Şehirde bekâr ya da henüz ailesini yanına getirtememiş birçok memur görev yapmaktadır. Bu insanlar elektriği ve banyosu olmayan harap evlere dünya kadar kira ödemek yerine konaklama ücretleri gayet makul olan bu otellere pansiyoner olarak yerleşmeyi tercih etmektedir. Böylelikle işletmenin yedi-sekiz odası hemen dolmakta, âdeta kapanın elinde kalmaktadır. Oda sayısı az olduğu için buraya yerleşmek “iyi bir yere içgüveysi girmek kadar külfetli bir mesele[dir]”. (Güntekin, 1999, s. 187). Sırada onlarca memur beklemektedir. Öyle ki meslektaşının vekâlet emrine alınarak memleketten çıkarılması için dua edenler bile mevcuttur.

Güntekin’in perspektifine göre bu yöntem otelcinin de menfaatine uygundur. Öncelikle iki taraf birbirine alışmaktadır. Yolcuların keyfine göre yatak, örtü değiştirme külfeti ortadan kalkmaktadır. Odaların boş kalması gibi bir ihtimal söz konusu olmamaktadır. Sanatçı memurlarla empati kurunca onlara hak vermektedir. Fakat meseleye yolcuların gözünden baktığında tutumu değişmektedir. Güntekin bu yöntemin yolcuların ciddi bir mağduriyet yaşamasına yol açtığını düşünmektedir. Bu bakımdan yazarın “*Bu hâl insana bekâr memurların sokakta kalan misafirlere karşı zalimane bir suikastı gibi görünüyor.*” (Güntekin, 1999, s. 188) şeklindeki ifadesi oldukça düşündürücüdür. Güntekin, belediyenin bu konuda etkili bir çözüm üretmesi gerektiğine inanmaktadır. Diğer taraftan belediyenin yasaklayıcı bir tavır takınmasını doğru bulmadığının altını çizmektedir. Şehre yeni atanan memurun birkaç gün içinde otelden ayrılmaya mecbur tutulmasını isabetli bir çözüm olarak görmemektedir.

Yolculukta Hastalık

Reşat Nuri Güntekin gezi yazılarında seyahat sırasında hastalık geçirmenin zorluklarına da eğilmektedir. Güntekin’e göre seyahat sırasında yaşanan hastalık hiçbir olumsuzlukla karşılaştırılmayacak kadar büyük bir sorundur. Han odasında geçirilen bir grip, teşkilatsız bir trende yolcuyu birdenbire yakalayan bir sancı; ihtiyarlık ya da fukaralıktan kat kat eziyetlidir. Hasret ve firkat bunların yanında çocuk oyuncağı gibi kalmaktadır. Sözgelışı otelde güzel bir akşam yemeği yedikten sonra temiz ve rahat bir yatağa giren insan ışığı söndürdüğü zaman yalnızca odasının değil bütün dünyanın zifiri karanlık kesildiğini hissetmektedir. Çocukluk günlerinden kalma ne kadar hatıra varsa hepsi birbiri ardınca sökün etmektedir. İnsan hasret ve firkatı bütün acısıyla duyumsamaktadır. Diğer taraftan o sırada başlayan hafif bir diş ağrısı, yolcunun düşüncesini bambaşka bir yöne çevirmeye yetmektedir. Kişi bir saniye içinde hasret ve firkatı hiç görmemişe dönmektedir. Yazar buradan hareketle hasret ve firkat gibi duyguları “vücudu sağ, başı dinç, karnı tok olan insanlara mahsus lüksler” ifadesiyle tarif etmektedir (Güntekin, 1999, s. 72).

Güntekin evde geçirilen hastalıkla yolculuk sırasında geçirilen hastalığı karşılaştırmaktadır. Her şeyden önce en yoksul evde bile hastalık zamanında başvurulacak çeşitli araç ve gereçler mevcuttur. Bunlar sağlık zamanında pek ortada görünmemektedir. Fakat hastalık seferberliği ilan edildiği zaman birer birer kıydan köşeden, çatı arasından ya da bodrumdan çıkarılmaktadır. Çinko banyo, gaz tenekeleri, küvetler, ihtikanlar, vantuz şişeleri, fanila parçaları ile yedek battaniye bu araç gereçlerin en sık kullanılanlarıdır. Sanatçı bunların her birinin yerine göre Çapa Tıp Fakültesi’ndeki radyumdan daha fazla iş gördüğünü kaydetmektedir (Güntekin, 1999, s. 72-73).

Güntekin hastalık döneminde evin atmosferinde yaşanan değişime de dikkat çekmektedir. Öncelikle ev halkı bir süre boyunca hastanın emri altına girmektedir. Hastanın odasını ısıtma, ilacını ve çorbasını içirme gibi konularda görev paylaşımı yapılmaktadır. Ayrıca evde kavga edilmemekte, şarkı söylenmemekte, müzik aleti çalınmamakta, para ve masraf gibi konular açılmamaktadır. Kısacası evde ideal bir sükûn

ve saadet atmosferi yaratılmaktadır. Güntekin bu noktada ilgi çekici bir benzetmeye başvurmuştur. Buna göre sıradan günlerde ailenin neredeyse ayakaltında sürünen en hor ve hakir ferdi, hastalık süresince eski Roma imparatoru gibi bir statüye erişmektedir: "Sirtında battaniyeden bir harmani, başında gül sirkesine batırılmış çelenk biçiminde bir tülbent çatki, dizlerinin üstünde yiyecek tepsi, bütün ev halkına hüküm yürütür." (Güntekin, 1999, s. 73). Reşat Nuri Güntekin'e göre hastanın kendi evindeki konforu bir han veya otel odasında bulabilmesi mümkün değildir.

Hastanın en fazla ihtiyaç duyduğu şeylerden biri de özgürlüktür. Sağlıklı insan, yaşantısını özgürlükten mahrum bir halde sürdürebilmektedir. Fakat aynı şeyi hasta için söylemek güçtür. Hasta çeşit çeşit özgürlüğe sahip olmak istemektedir. Hâlimden şikâyet etmek, etrafında gördüğü şeylere kızıp söylenmek, vücuduna ve yüzüne istediği biçimsiz pozları vermek, inlemek ve öğürmek bu özgürlüklerin başında gelmektedir Güntekin bu hal ve hareketlerin hastanın iyileşmesine katkı sağladığını savunmaktadır. Örneğin karnı ağrıyan bir hasta dışarıdan garip gibi görünebilecek birtakım hareketler yaparak rahatlamaya çalışmaktadır. Yatakta secdeye kapanır gibi bir vaziyet almakta, iki büküm edilmiş bir yastığı midesine koyarak ferahlamaktadır. Güntekin'e göre bunlar tıp kitaplarında yer almamakla birlikte "faydaları her günkü tecrübelerle anlaşılmış birtakım pratiklerdir." (Güntekin, 1999, s. 73). Nezaket, terbiye ve haya duygularını yok sayan bu pratiklerin yabancıların yanında hayata geçirilmesi uygun görülmemektedir. Yazar, hastanın bütün bu hakları kendi evinden başka bir yerde, hatta özel bir hastanede elde etmesinin mümkün olmadığı tespitinde bulunmaktadır. Kısacası en hafif hastalık bile yolculukta hiçbir sıkıntı ile ölçülemeyecek kadar yıkıcı bir felakettir. Yazar kısa süre önce Adana'da böyle bir felaket tecrübe etmiştir.

Mevsim kıştır. Sanatçı Adana yolundadır. Trenle Konya ovasından geçtiği sırada okuduğu gazetelerden Akdeniz bölgesinde şiddetli bir grip salgınının hüküm sürdüğünü öğrenmiştir. Yazar bu habere pek aldırış etmemiş, "Eh, bu mevsimde gripsiz memleket nerede?" diye düşünmüştür. Güneyde yer alan vilayetlerin gribinin İstanbul'un yaz nezleleri gibi biraz öksürtüp biraz aksırtan hafif bir hastalık olduğunu zannetmiştir. Reşat Nuri Adana'ya vardığında gribin İstanbul gazetelerinin yazdığından çok daha yoğun bir şekilde seyrettiğini anlamıştır. Şehirde aksırmayan, öksürmeyen hemen kimse kalmamıştır. Bu durum bazı idari önlemlerin alınmasına sebebiyet vermiştir. Okul ve sinema gibi kapalı alanların hizmetine süresiz olarak son verilmiştir. Yerli gazetelerde ölü sayısı yirmi-yirmi beş olarak açıklanmaktadır. Güntekin gerçek ölü sayısının kırk-elliden aşağı olmadığını inancındadır. Çünkü öğle ve ikindi namazı vakitlerinde Seyhan köprüsünden karşı kıyıdaki kabristana taşınan dizi dizi tabutları bizzat izlemektedir. Güntekin'in deyişiyle "portakal, limon bahçelerinin üstünde korkunç bir ölüm havası es[mektedir]" (Güntekin, 1999, s. 76).

Yazarın edindiği bilgilere göre şehir her yıl bu mevsimde bu yılkinе benzememekle beraber bir grip salgını geçirmektedir. Burası bir güneş memleketidir. Buranın mart ayı, İstanbul'un haziranına hatta temmuzuna tekabül etmektedir. Kendi haziranında, temmuzunda ise aşırı bir sıcak yaşanmaktadır. Şehrin eski evleri de yerel iklim şartlarına göre yapılmıştır. Burada hiç soba dükkânı yoktur. Başka bir ifadeyle kış burada "birkaç haftalık bir misafir[dir]" (Güntekin, 1999, s. 77). Güntekin dünyanın bütün misafirleri gibi bu misafirin de bu teşkilatsız, hazırlıksız eve birkaç hafta yerleşmesinin onu temelinden sarsmaya kifayet edeceğini bildirmektedir.

Güntekin bir gece vücudunda salgın hastalığın ilk belirtilerini fark etmiştir. Yazarın ateşi gitgide artmış, kulakları uğuldamaya, vücudu soğuk soğuk iğnelenmeye başlamıştır. Fırtınanın yaklaşmakta olduğuna kanaat getiren Güntekin henüz bilinci yerindeyken, eli ayağı tutarken otel odasında birtakım hazırlıklar yapma ihtiyacını

duymuştur. Her şeyden önce mesleğiyle ilgili resmi evrakları ortadan kaldırmıştır. Acil bir durumun ortaya çıkması durumunda odasına girebilecek kişilere mahcup olmamak için bavulunu düzenlemiştir. Kirli kıyafetlerini paketlere sarmıştır. Daha sonra bir fanila gömleği makasla parçalara ayırmıştır. Grip tedavisinde başvurulmuş ilaçları eczaneden aldırması, bunları yatağının başucundaki etajerin üzerine sıralamıştır. Bundan başka ateş ölçer, saat, çakı, makas, ispirto lambası, burgu ve çengelli iğne gibi araç gereçleri masanın üzerine yerleştirmiştir. Güntekin bütün bu hazırlıkları yaparken kendisine yardım eden oda görevlisine de izahat vermiştir. Buna göre yazar bir süre önce sıtma aşısı yaptırmıştır. Buna rağmen hastalığın kendisini sarsması muhtemeldir. Kendini bilmez bir duruma düşebilir. Tuhaf sözler söyleyebilir. Böylesi bir durumda dahi oda görevlisi kimseye haber vermemelidir. Güntekin bu sayede hastalığının dostları ve doktorları arasında duyulmasına engel olmaya çalışmaktadır (Güntekin, 1999, s. 78).

Esasen sanatçı tıbbi tedaviden çekinmemektedir. Bununla birlikte doktorların bu duruma el koyması hâlinde hastalığın resmiyet alacağından endişe etmektedir. Büyük bir ihtimalle eş, dost ve ahabap otele akın edecektir. Bunu son derece nahoş bir durum olarak algılayan Güntekin böyle düşünmesinin sebeplerini de açıklamaktadır. Yazara göre yatakta canıyla uğraşan bir hastanın ziyaretçi kabul etmesi, sorulara cevap vermesi çekilecek dert değildir. Çoğu zaman uykuya dalan hasta birdenbire dürtülüp uyandırılmaktadır. Şaşkınlıkla çevresine baktığında dostlarından birinin yanı başında olduğunu, büyük bir kahramanlık ve fedakârlık yaparcasına elini sıkmaya, alınının ateşini yoklamaya çalıştığını görmektedir. Bu kişi aynı zamanda hastalığın detaylarını öğrenmeye çalışmaktadır. Güçlükle yerinden doğrulan hasta keyifsiz bir biçimde hastalığının hikâyesini nakletmeye başlamaktadır. Ziyaretçi ise onun bu hâlden memnun olmamaktadır. Yüzünün gülmesini, iç açıcı sözler söylemesini salık vermektedir. Ziyaretçinin dışarı çıkmasıyla rahat bir nefes alan hasta başına sıcak bir havlu sararak tekrar uyumaya gayret etmektedir. Fakat bu durum uzun sürmemektedir. Birkaç dakika sonra otel görevlisi telaşa yüksek rütbeli bir zatın geldiğini haber vermektedir. Hasta üstüne başına çekidüzen vererek hatırlı misafirlerini beklemeye koyulmaktadır. Bahsi geçen kişilerin karşısına pijamayla, yatakta uzanır vaziyette çıkmak yeterince onur kırıcıdır. Reşat Nuri'nin ifadesine göre kişi ağır hasta olsa dahi nezaket ve mantık dairesinde konuşmaya, bir hata yapmamaya, sıkıntısını göstermemeye mecburdur. Aksi halde ayıplanması, kınanması işten bile değildir. Güntekin bu düşüncesini şöyle dile getirmektedir: *"Bunun için canınızı dişinize takacak, ağrıya, sızıya aldırılmayan hayata ehemmiyet vermeyen kuvvetli adam rolü oynayacaksınız."* (Güntekin, 1999, s. 80).

Sanatçının bakışına göre hastalığın duyulmasının yaratabileceği bir başka problem, haberin dallanıp budaklanarak ölüm döşeğinde olduğu şeklinde İstanbul'a ulaşması ve ev halkını telaşa vermesidir. Halbuki yazar eczaneden gönderilecek ilaçları beklerken ailesine bir mektup yazmış, keyfinin son derece yerinde olduğunu, portakal bahçelerinde gezmekten başka bir şey yapmadığını bildirmiştir. Reşat Nuri Güntekin bu düşünceler içinde hazırlığını tamamlamıştır. Oda görevlisini başından savdıktan sonra kapısını kilitlemiş, kendi deyişiyle "gribin koynuna gir[miştir]". (Güntekin, 1999, s. 80). Yazar bu noktadan itibaren otel odasında doktorsuz grip tedavisinin ayrıntılarını paylaşmaktadır. Bir tablet Aspirin içtikten sonra yatağa girmek, battaniye ve yorganı üzerine sıkıca örtmek suretiyle bol bol terlemek bu tedavinin en önemli basamaklarıdır. Güntekin terledikten sonra üşütmemeye özen göstermenin dikkat edilmesi gereken bir başka hususiyet olduğunu belirtmektedir. Yolculuk sırasında bu kurala riayet etmek ise oldukça zordur.

Sanatçı yatağa girerken kendi kendisine bazı telkinlerde bulunmuştur. Yabancı bir yerde haftalarca yatıp kalmanın mahzurlarına dikkat çekmiş, sağlığına özen göstermesi

gerektiğini dile getirmiştir. Yazar herkesin hastalandığını, bununla beraber ölenlerin önemli bir bölümünün yoksul insanlardan oluştuğunu vurgulamıştır: “Gidenlerin hepsi zaten dünyada yeri yurdu olmayan birtakım biçareler.” Nitekim önceki gece genç bir minibüs şoförü seyir hâlindeyken birdenbire oturduğu koltuktan yuvarlanmış; sabaha karşı zatürreden kurtulamayarak can vermiştir. Güntekin insanın birkaç saat içinde zatürre olmasının mümkün olmadığını düşünmektedir. Muhtemelen bu adam önce grip olmuştur. Gribe aldırış etmeyip sağlığına gereken ihtimamı göstermeyince hastalığı zatürreye çevirmiştir. Yoksul adam çocuklarının rızkını çıkarmak için direksiyonun başına geçmekten geri durmamıştır. Yani koltuğundan aşağı düştüğünde hastalığa yeni yakalanmamıştır, can çekişmektedir (Güntekin, 1999, s. 82-83).

Reşat Nuri Güntekin bu noktadan hareketle kendi kendisine acele halletmesi gereken bir işi olmadığını hatırlatmaktadır. Birkaç gün istirahat etmesi hâlinde kimse ona bir şey demeyecektir. Grip; kolera ve kanser gibi zengin fakir ayırımı yapmayan “vahşi” hastalıklardan değildir. Fanılası, paltosu, yorganı ile sıcak bir çatısı olanlara hürmeti vardır. Reşat Nuri bu çerçevede kendisini “Bir ihtiyatsızlık yapıp da kendini üşütmezsen, ter sıkıntısıyla yorganları filan tepmeye kalkmazsan birkaç güne kadar muhakkak ayaktasın” (Güntekin, 1999, s. 82) sözleriyle motive etmektedir. Bu arada yazarın ateşi kırk derecenin üzerine çıkmıştır. Öyle ki sanatçı zaman zaman yerde mi yoksa gökte mi olduğunu kestirememektedir. Sanrılar, hayaller görmektedir. Buna karşın yatağa girdiği esnada kendine yaptığı telkinleri aklından hiç çıkarmamıştır. Bunları hafızasının bir köşesinde muhafaza etmektedir.

İki gün sonra Güntekin'in ateşi düşer. Ağrıları hafifler. Böylelikle yazar nekahet dönemine girmiş olur. Bununla beraber o istifini hiç bozmaz. Çünkü rivayete göre bu hastalık gidiyormuş gibi yaparak bir yerden insanı gözetlemeye devam etmektedir; hastanın ayağa kalktığını, sokağa çıktığını gördüğü gibi bir baskın yapmaktadır. Üstelik bu kez hastanın yakasını bırakmaya niyeti yoktur. Bunu dikkate alan sanatçı ayağa kalkma konusunda acele etmez. Odasının penceresinden Seyhan gölünü izler. Yerel gazeteleri okur. Yazar birkaç gün sonra tamamen iyileşir (Güntekin, 1999, s. 82-86).

Sonuç

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Reşat Nuri Güntekin Anadolu'ya yaptığı iş seyahatleri sırasında birçok gezi yazısı kaleme almıştır. Bu yazılarını iki ciltten oluşan *Anadolu Notları* adlı eserinde bir araya getirmiştir. Anadolu'nun köy ve kasabalarını adım adım dolaşmış olan Güntekin'in Anadolu'nun yollarına, bu coğrafya üzerinde yapılan yolculuklara dair intibalarını *Anadolu Notları*'na geniş ölçüde yansıttığı görülmektedir. Güntekin öncelikle ulaşım konusunu mercek altına almıştır. Otoray yolculuklarında mesafelerin kısa sürede kat edilmesinin büyük bir şans olduğunu vurgulayan yazar bu durumun edebiyatta romantizmin etkisinin azalmasına yol açtığı tespitinde bulunmuştur. Tren yolculuklarından bahsederken yolcuların davranış biçimlerine odaklanan sanatçı özellikle yolcuların kompartımanda yalnız yolculuk etme konusunda gösterdiği çabaya yoğunlaşmıştır. Şunu da ifade etmeliyiz ki Reşat Nuri gezi yazılarında kara yolculuğuna daha geniş yer ayırmıştır. Gelişmiş bir karayolu ağına sahip olmanın gerekliliğine vurgu yapan yazar yöneticilerin şehirlerarası yol inşa etme konusundaki çabasını takdir etmiştir. Kara yollarında toplu taşıma hizmetinde kamyon, otobüs, minibüs gibi çok çeşitli araçların kullanıldığını belirtmiştir. Bu araçların her birinin ayrı ayrı hususiyetleri, kullanım alışkanlıkları olduğuna dikkat çeken Güntekin kamyon ve otobüs şoförlerinin zaaf ve ihtiyatsızlıkları üzerinde durmuştur.

Reşat Nuri Güntekin gezi yazılarında konaklama meselesini etraflıca tartışmıştır. Anadolu'nun otel ve pansiyonlarında genel bir kalite seviyesinin yakalanmamasını eleştirmiştir. Müşteri memnuniyetini üst seviyede tutmaya çalışan konaklama tesislerinin sayıca az olmasından yakınmıştır. Otellerde genel itibarıyla keyfi bir anlayış ve yaklaşımın ağır bastığını dile getirmiştir. Müşterilerin tek kişilik odada kalma taleplerinin anlayışsızlıkla karşılanmasından, hijyen konusunda gereken hassasiyetin gösterilmemesinden duyduğu hoşnutsuzluğu açığa vurmuştur. Sanatçı belediyeye bağlı olarak hizmet veren otellerin kapasitesinin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Güntekin yolculuk sırasında yaşanan hastalığın, hiçbir sıkıntıyla ölçülemeyecek bir felaket olduğunu kendi serüveninden yola çıkarak ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Akyüz, K. (2017). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alver, K. (2011). Tebdil-i Mekân: Seyahatin Anlamı Üzerine. *Hece Dergisi Gezi Özel Sayısı*, (174-175-176), 74-76.
- Asiltürk, B. (2000). Türk Edebiyatında Gezi Kitapları Bibliyografyası. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (2), 203-234.
- Asiltürk, B. (2009). Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler. *Turkish Studies*, 4(1), 911-995.
- Aydemir, A. (2020). Reşat Nuri Güntekin. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/guntekin-resat-nuri> [Erişim tarihi: 22.10.2022].
- Coşkun, M. (2009). Seyahatname. *D.İ.A.* (Cilt 37, s. 13-16). İstanbul: T.D.V. Yayınları.
- Çamlıbel, F. N. (2019). *Han Duvarları: Toplu Şiirler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Diñç Kurt, Y. (2008). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Gezi Türünün Gelişimi (1920-1980)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Duman, S. (2011). Seyahati Tercüme-i Hakikat Olarak Algılamak Yahut Tanzimat ve Servet-i Fünûn Edebiyatında Seyahat. *Hece Dergisi Gezi Özel Sayısı*, (174-175-176), 151-176.
- Enginün, İ. (2009). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* (10. bs). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (1973). Türkçede Gezi Kitapları. *Türk Dili Gezi Özel Sayısı*, (258), 457-467.
- Güntekin, R.N. (1999). *Anadolu Notları I-II* (19. bs). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gürses, M. (2012). Meşrutiyet Dönemi Gezi Kitaplarında Oto-Oryantalist ve Oksidentalist Söylemler. *Turkish Studies*, 7(1), 1269-1303.
- Kefeli, E. (2000). *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Nurdağ, S. (2011). Gezinin Cumhuriyeti ve Cumhuriyetin Gezisi: Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Gezi. *Hece Dergisi Gezi Özel Sayısı*, (174-175-176), 177-185.
- Özdemir, E. (1983). *Yazı ve Yazınsal Türler*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Özdemir, N. (2006). *Cumhuriyet Dönemi Karayolu Politikası (1923-1960)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özgül, M. K. (2011). Demir Asâ Demir Çarık. *Hece Dergisi Gezi Özel Sayısı*, (174-175-176), 6-28.
- Sağlık, Ş. (2011). Gezi Tekniği ve Edebiyat. *Hece Dergisi Gezi Özel Sayısı*, (174-175-176), 243-249.

- Soydaş, H. (2016). Gautier'in İstanbul ve Haşim'in Frankfurt Seyahatnamesi Adlı Eserleri Üzerine Bir Edebî Tür İncelemesi: Gezi Yazısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2), 705-719.
- Tosun, N. (2011). Bir Anlatım Tekniği Olarak Halk Hikâyelerinde Seyahat. *Hece Dergisi Gezi Özel Sayısı*, (174-175-176), 186-191.
- Yılmaz, O. (2013). *Edebi Eserde Yol Ve Yolculuk*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Yiğit, V. (2020). *Anılardaki Trenler-3*. https://www.academia.edu/44909872/ANILARDAK%C4%B0_TRENLER_3 [Erişim tarihi: 10.10.2022].
- Yusoğlu, N. (2008). *Türk Romanında Yol Ve Yolculuk Teması (1870-1970)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.